

4. In memoriam vobis...
az 1848. évi... az 1858. évi...
1858. évi...

1823
dec. 27

Bordás László

B.P.

1827

Január 1. to' - Orvosi vizsgálat
1827. j. 1. -
V. ö. Z. F. temető; "Haynal utcai temető" Nagyközségi
temető, Kőcséri temető - 1827. j. 29. -

október 12. - Bordás Ferenc, szentivárosi.

Nagyszalonta város

temetőinek

monográfiája

1820. j. 9.

1830. j. 15.

1830. j. 23.

1832. j. 5.

1832. j. 2.

1832. j. 9.

1835. j. 12.

"Haynal utcai temető"
"Nagy utcai temető" (Magyar)
"Kőcséri utcai temető."
"Nagyközségi temető mellett" (Magyar temetői-
szervezet)

"Kőcséri temetőben"
158 március 31-én

Bordás László-füzetek 1.

Jegyzék

Bordás László

**Nagyszalonta város temetőinek
monográfiája**

*„Hol sírjaink domborulnak,
unokáink leborulnak”*

Készült Nagyszalontán 1962-65 között.

Tartalomjegyzék

<u><i>Ajánlás.....</i></u>	<u>5</u>
<u><i>Előszó.....</i></u>	<u>7</u>
<u><i>Régi temetőink.....</i></u>	<u>9</u>
<u><i>A Testhalom.....</i></u>	<u>9</u>
<u><i>Temetőről a török hódoltság idejében.....</i></u>	<u>10</u>
<u><i>A Csegéd-utcai temető.....</i></u>	<u>11</u>
<u><i>Az első Nagy-utcai temető.....</i></u>	<u>12</u>
<u><i>A Hajnal-utcai vagy Közönséges temető.....</i></u>	<u>15</u>
<u><i>A Köleséri vagy Bánom-kerti temető.....</i></u>	<u>16</u>
<u><i>A Bagos-utcai temető (Gyepszéli temető).....</i></u>	<u>17</u>
<u><i>A második Nagy-utcai temető.....</i></u>	<u>18</u>
<u><i>A Várad-utcai temető.....</i></u>	<u>19</u>
<u><i>A nagy temető.....</i></u>	<u>20</u>
<u><i>A régi zsidó temető.....</i></u>	<u>26</u>
<u><i>A volt ortodox-zsidó temető.....</i></u>	<u>28</u>
<u><i>Jelenlegi temetőink.....</i></u>	<u>29</u>
<u><i>Az Aradi-úti nagy temető.....</i></u>	<u>29</u>
<u><i>A nyugati szertartású zsidók temetője.....</i></u>	<u>31</u>
<u><i>Utószó.....</i></u>	<u>33</u>
<u><i>Függelékek.....</i></u>	<u>35</u>
<u><i>Szalontai tanácsulések jegyzőkönyve.....</i></u>	<u>35</u>
<u><i>Id. Szücs Antal levele.....</i></u>	<u>36</u>
<u><i>A felhasznált forrásmunkák jegyzéke.....</i></u>	<u>37</u>

Ajánlás

Gyermek voltam, amikor jó 40 évvel ezelőtt Bordás László nagyapám az Irodának nevezett szobájában leült az íróasztala mellé, annak baloldali alsó rekeszéből féltve elővette azokat az írásgyakorlatokat, amelyeket Arany János kezdett meg és írásra tanította egyik legkedvesebb tanítványát, Rozvány Erzsébetet.

Nagyapám megsimogatta a régi írka oldalait, és könnyes lett a szeme. Majd egy másik, kétszáz évnél is öregebb kéziratot vett elő, és az iménti könnyecseppeket derűre váltó megilletődéssel kezdte olvasni, miként veszett össze két szomszédos Bordás ősrünk azon, hogy az egyik tyúkja kikaparta a közös palánkjuk alját. Aztán sok más régi kéziratnak lehettem olvasója, de nekem az akkor tízéves gyerekek inkább az járt az eszemben, mikor megyünk már ki a pusztára karikásostort csattogtatni.

Sok idő eltelt azóta, és a véletlen úgy hozta, hogy ma matematikai és Bolyai-kéziratokat olvasok, és igyekszem megfejteni azokat.

Bordás László nagyapám 1903-ban, 105 évvel ezelőtt született Nagyszalontán, és egész életét szenvedélyesen szeretett szülővárosában élte le. Nagyszalontán járt elemi iskolába, az azon helyen álló iskolában, ahol Arany János is tanult és tanított. Nagyszalontán érettségizett, ahol osztálytársa és padtársa volt a neves csillagász, Kulin György. A Nagyszalontai Királyi Főgimnáziumban az ő évfolyamuk volt az utolsó magyarul érettségiző promoció. A jegyzőiskolát Fogarason majd jogi egyetemet Kolozsváron végezte.

1930-ban feleségül vette Berzsenyi Irént, és később házat vásároltak az „írói háromszög súlypontjában”, a Bocskai utca 35. szám alatt. Az írói háromszög három csúcspontja: Arany János, Sinka István és Zilahi Lajos szülőháza. Ebből a ház-

ságából született édesanyám, Oláh Róbertné Bordás Irén és a fiatalon elhunyt ifj. Bordás László.

Első felesége 1943-ban elhunyt. 1946-ban feleségül vette Szathmári Ilonát. Második házasságából született 1948-ban Szilágyi Bordás Ilona képzőművész és 1949-ben Bordás István faipari mérnök. Bordás László nagyapám 1977-ben hunyt el.

Bordás László kéziratait a gyermekei gondosan megőrizték, várva az alkalmas időt annak Bordás László neve alatt történő kiadására. Erre a nehéz feladatra vállalkozott e sorok írója.

Jelen füzet közreadásával szerény lehetőségeinkhez mérten egy sorozatot szeretnénk elindítani, amelyben idővel a teljes Bordás László-hagyatékot megjelentetnénk.

Csikszereda, 2008. augusztus 2-án

Dr. Oláh-Gál Róbert

Előszó

E dolgozatom összeállításánál, levéltári anyag hiányában, leginkább könyvtári anyagra, forrásra kellett támaszkodnom. Bizonyosra a XV. századtól kezdve levéltári anyaga is volt Szalonta városának, kezdetben kevesebb, később azonban több.

Az a tény, hogy a XVI. században már állott a szalontai vár¹, maga után vonja azt a feltevést, hogy az akkori követelményeknek megfelelően adminisztrációja is volt. Ami levéltári anyag összegyűlt annak idején, az a török hódoltság idejében elpusztult.

A Bocskai István fejedelem által nemességre emelt 300 köleséri hajdúnak Szalontára történt beköltözése után (1606) rohamos fejlődésnek indult a város². A fejlődés azonban 1658-ban derékba tört, Szalonta török hódoltsági területté vált s az maradt 1692. június 8-ig.³

A törökök kiűzése után ismét rohamos fejlődésnek indult a város és adminisztrációja is, melynek következtében újabb levéltári anyag keletkezett, amit a város elöljárósága gondosan őrzött és gyarapított. Az a levéltári anyag az 1847. április 17-i tűzvész martaléka lett⁴.

A tűzvész után újabb levéltári anyag tárolása történt, mely fényt derített a város fejlődésére 1952-ig. Ezt a legújabb levéltári anyagot az 1908-ban épített új városháza épületében e célra berendezett helyiségben helyezték el.

Az ország területének rajonokra osztása alkalmával 1952-ben szükség lévén az irattár által elfoglalt nagy helyiségre, a

¹ Erdélyi országgyűlési emlékek, 2. kötet, 175. lap.

² Rozvány György: Nagy-Szalonta mezőváros története, 1870., 28. oldal.

³ Scholtz Béla: Nagy-Várad várának története, Nagyvárad 1907., 211. oldal.

⁴ Arany János által a tűzvész után nyitott városi tanács jegyzőkönyve az „Arany János” emlékmúzeumban.

városi, illetve a rajoni ideiglenes néptanács elrendelte annak kiürítését. Ekkor került a 100 év óta gyűjtött értékes irattári anyag a Városháza pincéjébe, ahol a feljött talajvíz és a nedvesség azt annyira tönkretette, hogy csak csekély részét lehetett megmenteni és 1954. december 22-én az Állami Levéltárnak Nagyvárad tartományi osztályának átadni.⁵

Látkép az 1907 évben.

⁵ Inventar despre rămășițele arhivei orașului Salonta, predate Archivelor Statului, 1954. december 22.

Régi temetőink

A Testhalom

Legrégibb temetőink hollétéről nem maradt reánk semmiféle írásos emlék. Feltételezhetjük, hogy az akkori egyházi szokásoknak és életkörülményeknek megfelelően, a templom körül és a vár árkán kívül, a város szélén lévő temetőhelyekre temetkeztek.

Itt emlékszünk meg a város észak-nyugati határában található kisebb halmok egyikéről, az ú.n. TESTHALOM-ról. A szóhagyomány azt tartja, hogy Nagyszalonta-Madarász alatt 1636. október 6-án a törökkel vívott csatában elesett törökök holttesteit ide temették el.⁶

A szóhagyomány alapján énekelte meg ezt a helyet két ízben Arany János, éspedig a „*Tájkép*”-ben:

*„Én pedig kijártam, és én ültem sokszor
A kis domb süvegjén, ott az ér-oldalon,
Melynek neve ma is, mint régen, Testhalom.”*

Majd a „Toldi szerelme” VI. énekében:

*„Ott van az őrhalma, s még közelebb szintén
Testhalom, a Kender nevű érnek mentén;
Kisded halom ez már horpadva, süllyedve
Bár török ezrével van alá temetve.”*

Arról, hogy valójában hova temették el az elesett törököket, írásos emlék nem maradt reánk. Huszár mérnök által a XVIII. században készített térkép⁷ feltünteti ugyan a Testhalomot a

⁶ Rozvány György I. kötet, 59-60 lap.

⁷ Rozvány György által vett térképmásolat egy példány birtokomban, egy pedig az Arany János múzeum birtokában van.

Kender-ér mentén, azonban a hely elnevezésének az alapja is csak szóhagyomány lehetett.

Ma már tudjuk, hogy a Testhalomról három évszázadon keresztül „szállott” szájhagyomány megdőlt. Megdöntötték azt a rajta 1958. október havában eszközölt szakszerű régészeti ásatások, melyek megsemmisítették azt a téves feltevést, hogy ott valaha is tömegsír lett volna.⁸ Erről személyesen is meggyőződtem, mivel az ásatások menetét, az ott található földrétegződést és talált tárgyakat több ízben megtekintettem.

Temetőről a török hódoltság idejében

Szalonta 1658. szeptember 5-től 1692. június 6-ig volt török hódoltsági terület.⁹

Az első emlék, mely temetőinkkel kapcsolatban ránk maradt, EVLIA CSELEBI török világutazó írásaiban található.

Evlia Cselebi két ízben járt Szalontán éspedig 1660-ban és 1665-ben. Másodízben történt látogatásáról többek között ezt írja: „... Szalonta városába értünk... A városban az elhunytak fölé itt-ott nagy halom földet hordtak össze, mivel ebben a városban az a szokás van, hogy ütközet után a **ráják**¹⁰ a hullákat, akár muzulmán, akár keresztény volt, összegyűjtötték, s följük **honoka** néven földet raknak. Az iszlám katonaság hullái fölé zöldre festett deszkából lándzsát és zászlót tűztek, a hitetlen csapat **honokája** fölé pedig fakeresztet állítottak. Hívők és hitetlenek közös temetőjében ez az ismertető jel.”¹¹

⁸ „Fáklya” napilap 1958 december 13.-án megjelent 293 sz.

⁹ Rozvány György I. kötet 68 lap; Scholtz Béla: Nv vt. 211 lap.

¹⁰ Törököknek behódolt keresztény lakosság.

¹¹ dr Karácson Imre: Evlia Cselebi török világutazó Magyarországi utazásai 1664-1666, Budapest 1908, 229 lap.

Azt azonban nem tudjuk még ma sem, hogy az Evlia Cselebi által leírt temető hol volt.

Későbbi temetőinkről már több adat van.

A Csegéd-utcai temető

A törökök kiűzését követő évben, 1693-ban egy tornyos fatemplomot állítottak fel elődeink, úgy hogy körülötte volt a temető.

Ez a „*templom és temetőhely állott Csegéd-utcán azon a helyen, hol most özvegy Madas Miklósné, Kiss Ferencz főorvos és Balogh Ferencz háza és telke és a két utóbbi közt az utca áll.*” – írja Rozvány György 1889-ben.¹²

Ez a volt temető, Nagyszalontáról 1812-ben készített térképen felismerhető.¹³ Lásd 1. ábrát.

Ebbe a temetőbe kb. az 1700-as évek közepéig temethettek. Bizonyíték erre az, hogy az új református templom építése (mely jelenleg is áll) 1755-ben befejezést nyert.¹⁴ Ebben az időtájban zárhatták be a régi templom körül levő, réginek nevezett temetőt.

A város előljárósága, ennek a temetőnek a helyén építette fel 1820-ban a város majorját, mely három épületből állott.¹⁵

A temetési szertartásról írásbeli emléket nem sikerült feltárnom.

¹² Rozvány György: II. 53 lap. (Ma Bocskai-utca, Molotov-utca, volt Balogh Péter-u.)

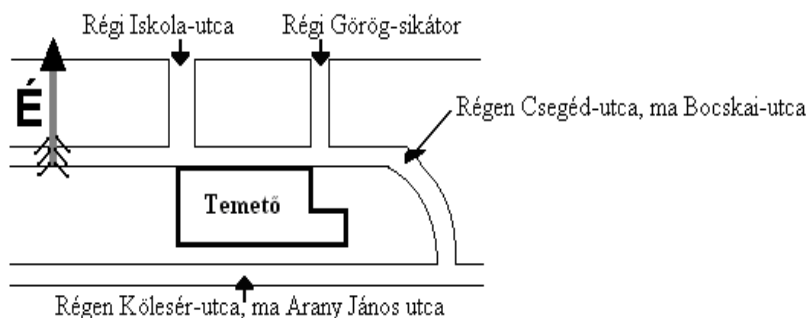
¹³ Mappa Generalis Terreni Oppidi Nagyszalonta, Anno 1812.

¹⁴ Egy, 1749 és azt követő évekből fennmaradt régi jegyzőkönyv. Dr. Móczár József: Nagyszalonta 1606-1906, 106-107 lap.

¹⁵ Rozvány György: III. 6 lap.

„A szalontai iskola törvényeinek rövid foglalata az úrnak 1732. és 1733. évében” az 5. törvényben ezt írja: A templomba és nagy temetésekre illő renddel menjenek; temetés alkalmával a templomban és kívül mindnyájan énekeljenek; senki ne nevessen, egyáltalában le ne üljön...”¹⁶ Ebből az tűnik ki, hogy az iskola tanulói mint „énekes gyerekek” egyes, nagyobb temetéseken részt vettek.

1. ábra

Az első Nagy-utcai temető

Ezt a temetőt az 1700-as évek elején nyitotta meg a város előljárósága, a város akkori nyugati szélén. Ennek a temetőnek nem ismerjük pontos terjedelmét, határait. Körvonala felismerhető a városról 1812-ben készített térképen, mint be nem épített terület. A város kelet-nyugati főútvonalának jelenlegi elágazódásánál terült el, körülbelül úgy, ahogy az a 2. ábrából kiténik. Erről a temetőről tesz említést az irodalom, mikor

¹⁶ Gere F. És Katona M.: A Nagy-Szalontai gymnasium története, Nagyszalonta, 1896. 8, 9 lap.

ezeket írja: „... ugyanazon épület volt melyben jelenleg (értse 1892) Szikszay Lajos ügyvéd háza van.”¹⁷

Egy szalontai polgár 1898-ban így ír: „... a belső piactér ki a Nagy-utcán a temetőig, hol jelenleg az ipartestület háza áll. E temető után következett a külső- vagy állatvásár.”¹⁸

Tárgyi bizonyíték több ízben került felszínre e régi temető területén történt építkezések alkalmával. Ezek között említésre méltók: 1934-ben a gör. kath. templom alapzatának ásatásakor előkerült emberi csontok és koponyák, - amiket annakidején magam is megtekintettem –, továbbá 1958. március első napjaiban az ENERGIA Termelőszövetkezet (a volt ipartestület és a szomszédos épületek és telkek helyén) által eszközölt gép-alapozási ásatások alkalmával előkerült emberi csontok és koponyák. Ezeknél a munkálatoknál magam is jelen voltam s a talált emberi csontok egy részét, egy koponyát, valamint a felvett jegyzőkönyv egy példányát az „Arany János” emlékmúzeumnak adtuk át.¹⁹

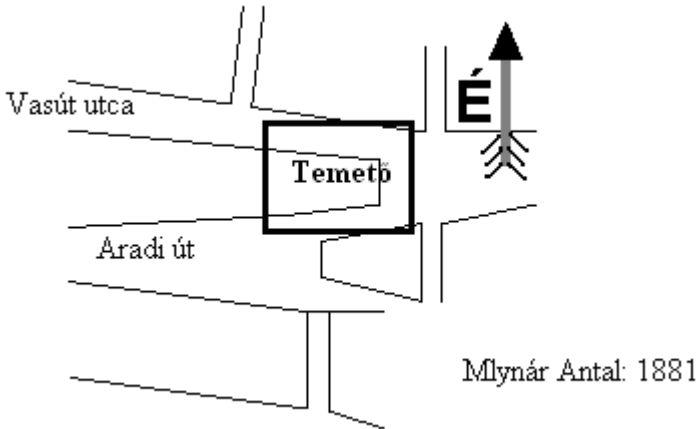
Ebbe a temetőbe körülbelül az 1700-as évek végéig temethettek.

¹⁷ Rozvány György: III. 31 lap.

¹⁸ „Szalontai lapok” X. évfolyam, 1898 augusztus 20, 34 szám.

¹⁹ 1958. március 8-án készült jegyzőkönyv az „Arany János” emlékmúzeum bitokában.

2. ábra – A volt Ipartestület és a környékén elterült temető

Vasút utca ma Köztársaság út
Aradi út ma T. Vladimirescu út

Többi temetőnkre vonatkozólag már bővebb adataink vannak, mivel azok már a város térképén szerepelnek.

Az 1800-as évek első felében több, kisebb-nagyobb területű temetőt nyitott meg a város előljárósága a város különböző külső területein.

A református egyház halotti agyakönyveiben már több helyen be van jegyezve a temető megnevezése is, ahova a temetkezés történt.

A Hajnal-utcai vagy Közönséges temető

Térképezett temetőink közül legrégebb az úgynevezett „Hajnal-utcai” vagy „Közönséges” temető. (Lásd a 3. ábrát)

Ez a temető a város keleti szélén volt, az úgynevezett „Cigányváros”-tól délre. Területe 4600 m², szegélyező árknak nyoma még ma is felismerhető. Ennek, valamint a többi kisebb temetőnek a megnyitását az 1800-as években sorozatosan előfordult kolera-járvány áldozatainak eltemetése tette szükségessé.²⁰

Ide temették el az 1836. Kisasszony hó (augusztus) 20-án Arany János nagy költőnk édesanyját, Arany Györgyné Megyeri Sárát, aki 64 éves korában „cholera”-ban halt el²¹, úgyszintén édesapját is Arany Györgyöt, aki 1844 télhó (január) 2-án halt el 82 éves korában „öregség”-ben.²¹

Sírjaik ma már jeltelenek.

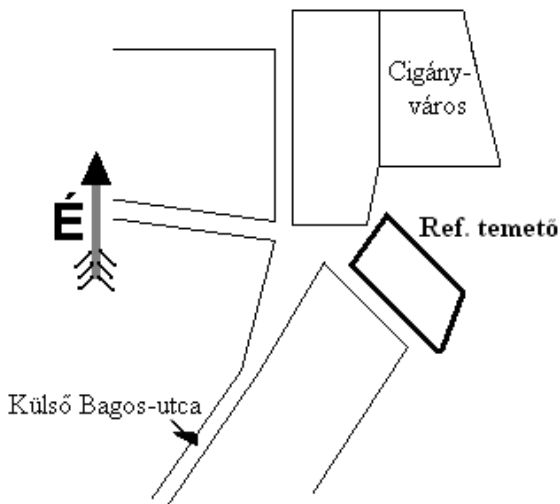
Ez a temetőhely a mai napig nincs beépítve, ami azzal magyarázható, hogy egy-egy kisebb tér határolja három oldalról.

Pontos adatot arról, hogy mikor nyitották meg és mikor zárták be, nem találtam.

²⁰ Szalontai tanácsulések jegyzőkönyve.

²¹ A nagyszalontai ref. egyház halotti anyakönyve 1836-1851.

3. ábra – A Hajnal-utcai vagy Közönséges temető

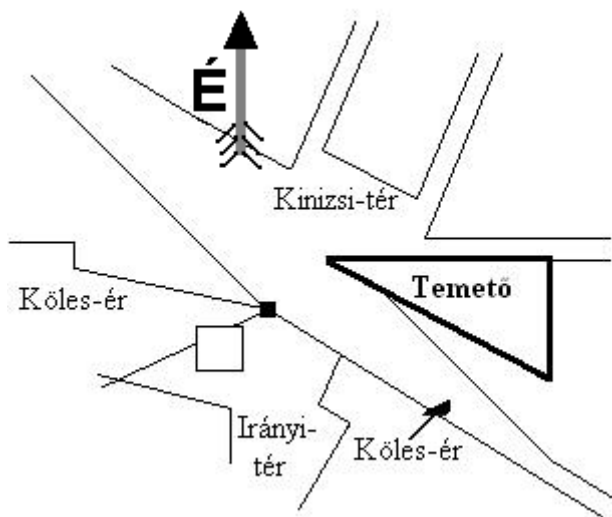
A Köleséri vagy Bánom-kerti temető

A következő temető az úgynevezett „Köleséri” vagy „Bánom-kerti” temető. (Lásd 4. ábrát) Ez a temető a Nagyszalonta-Tenkei vármegyei út és a Kölesér közötti háromszögben terült el, a város dél-keleti szélén. A nagyszalontai 8544. telekkönyvi betétben 4456 hrsz. alatt van bejegyezve; területe 6 kat. hold 887 négyszögöl, azaz 37720 m². Területét 1924-25-ben házhelyeknek osztották ki.

A halotti anyakönyvekben első ízben 1831. január 2-án szerepel, a kataszteri térképre pedig 1886-ban jegyezték be.²²

4. ábra – A Köleséri vagy Bánom-kerti temető

²² Idem 1818-1835.

A Bagos-utcai temető (Gyepszéli temető)

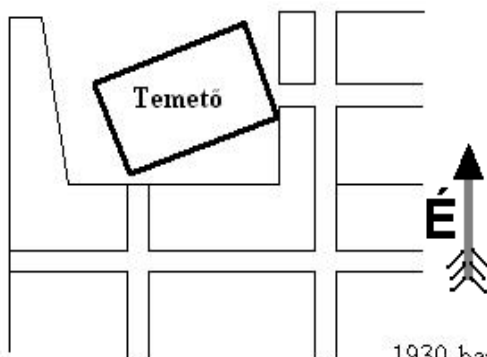
Egy másik régi temetők az ú.n. „*Bagos-utcai temető*” (Lásd 5. ábrát) A halotti anyakönyvekben első ízben 1832. december 9-én szerepel, mikor egy „öngyilkos trombitás közvitéz”-t temettek e „temető mellé”.²³

A kataszteri térképre 1886-ban lett feljegyezve. A telekkönyvben 8780. betétben 4455 hrsz alatt szerepel; területe 2 kat. hold és 243 négyszögöl, azaz 12024 m².

Ebbe a temetőbe kb 1910-ig temettek. Területe 1952-1956 között házhelynek lett kiosztva – ma már be van építve. A szegélyező árok nyoma még felismerhető egyes telkek kertjeiben.

5. ábra – A Bagos-utcai temető

²³ A nagyszalontai ref. egyház halotti anyakönyve 1818-1835.

1930-ban készült nyomtatott térképről

A második Nagy-utcai temető

A második Nagy-utcai temető is be van rajzolva az 1812-ben készített kéziratos térképen.²⁴

A nagyszalontai ref. egyház halotti anyakönyvébe 1830. augusztus 23-án be van jegyezve, hogy egy „*öngyilkos káplár*”-t a „*Nagy utszai temetőn kívül*” temettek el.²⁵

Ez a temető a volt főgimnázium és a volt Árva-ház épülete mögötti (Nyugatra eső) területen volt. Területe 2 kat. hold és 136 négyszögöl, azaz 11640 m². A kataszteri térképre 1886-ban lett bejegyezve.

Ebbe a temetőbe kb 1884-85-ig temettek.²⁶

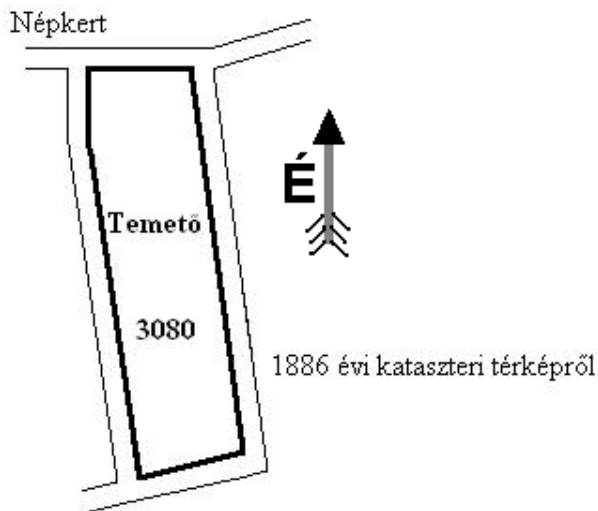
E temető helyén épült meg 1932-ben a városi strand-fürdő.

6. ábra – A második Nagy-utcai temető

²⁴ Mappa Generalis Terreni Oppidi Nagy-Szalonta, anno 1812.

²⁵ A nagyszalontai ref. egyház halotti anyakönyve 1818-1835.

²⁶ Édesanyám visszaemlékezése.

A Várad-utcai temető

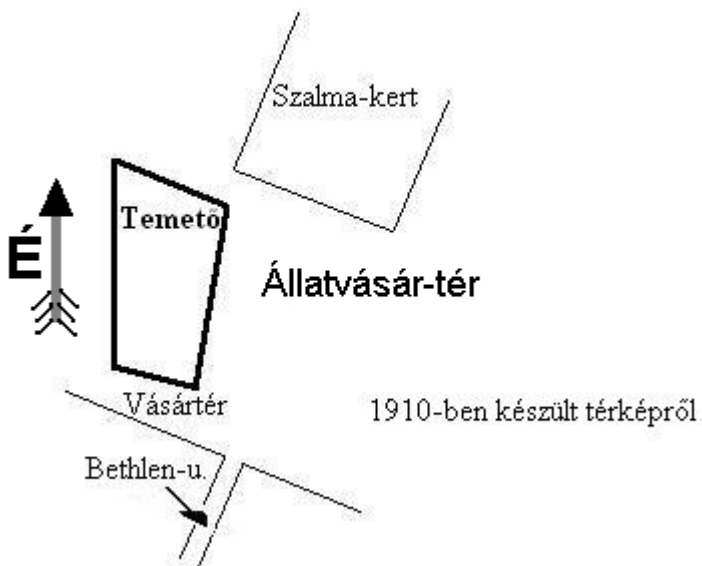
Régi temetőink közé tartozik a „Várad utszai temető” is. (Lásd 7. ábrát) Az 1812-ben készített térképre már bevan rajzolva.²⁴ A ref. egyház halotti anyakönyvében első ízben 1830. augusztus 15-én találkozunk nevével.²⁵

A kataszteri térképre 1886-ban lett berajzolva; a telekkönyvben 206. betétben szerepel 3073 hrsz. alatt. Területe 4. kat hold és 1183 négyszögöl, azaz 27276 m².

E temetőt 1917-ben zárták be.²⁶ Be nem temetett részét kaszálónak használták, még bezárása előtt.

Területét 1953-1958 között házhelyeknek osztották ki, ma már teljesen ben van építve.

7. ábra – A Várad-utcai temető

A nagy temető

Következő régi temetőnk az úgynevezett „nagy temető”.
(Lásd 8. ábrát)

Ez a temető a kataszteri térképre 1886-ban került. A telekkönyvben 206. betétben 3073 hrsz. alatt szerepel. Területe 10 kat. hold és 175 négyszögöl, azaz 58180 m². A város északnyugati szélén terült el.

Ebbe a temetőbe 1856. március 13-án temettek először és pedig öreg Lovassy Mihályt, Nagy-utca 1023 szám, aki 67 éves korában halt el aggkórban.²⁷

Ezt a temetőt később „Vasút-utcai” temetőnek, majd „Rákóczi-úti” temetőnek nevezték el.

E temetőben több módosabb családnak sírkertje volt. Ezek közül nevezetesebbek: Kenyeres János volt főbíró családi sírkertje, melynek egyik sírkövén a következő – állítólag Arany János nagy költőtől származó – felírás olvasható ma is:

*Szép virágom
Itten elhulla:
Ötöd őszén
Kenyeres Gyula
Kicsiny a Te
Sírod Magzatom:
Nem fér abba
Tenger bánatom:*

Szül. Febr. 14. 1847

Megh. Dec. 21 1852

Ebben a temetőben lett elhantolva 1856. december végén, nagy költőnk leánya Széll Kálmánné Arany Juliska, kinek sírfelirata:

*Széll Kálmánné
Arany Juliánna
Szül. 1841 aug. 9.
Megh. 1865 dec. 28.*

²⁷ A nagyszalontai ref. egyház halotti anyakönyve és Ertsey Sándor volt szalontai ügyvéd levele Arany Jánoshoz 1856. március 15-ről.

*Midőn a roncsolt anyagon
Diadalmas lelked megállt;
S megnézve bátran a halált,
Hittel, reménnyel gazdagon
Indult nem földi utakon:
Egy lőn, közös, szent vigaszunk:
A LÉLEK ÉL: találkozunk!*

Ugyancsak ebben a temetőben hantolták el az 1848-as éveket megelőző idők politikai vértanúját, Lovassy Lászlót is. Sírkövén ezt olvassuk:

Lovassy László
Született 1815 május 8.
Mehalt 1892 január 6.

*Életéről a történelem beszél,
Áldás és béke dicső emlékezetén.*

Ebből a három sírból – még többlől is – később a hamvakat az 1917-ben megnyitott ú. n. Aradi-úti köztemetőbe szállították át.

Ebben a „Nagy” vagy „Vasút-utcai” temetőben helyezték nyugalomra az 1914-18-as világháborúban megsebesült s Nagyszalontán elhalt hősi halottakat is. Az első hősi halottat 1914. október 3-án temették el. Ezt a részt a hősök temetőjének nevezték el. (Lásd 8. ábrát) Később, 1943-ban a hősök hamvait is átszállították innen az Aradi-úti temetőbe.

Ennek a Vasút-utcai „nagy temető”-nek a déli részét sohasem temették be, azt a temetőőr használta; később 1938-1942 között ezt a részt a város felparcellázta és házhelyeknek eladta.

Nagyszalonta város lakossága 1848-ig, néhány család kivételével, protestáns vallású volt.²⁸

Később más vallásúak is költöztek városunkba²⁹, akik halottaik részére temetőhelyet kértek a város elöljáróságától, és pedig az izraeliták és a római katolikusok.³⁰

A róm. katolikusok a „nagy temető” északi részében kaptak temetőhelyet 1863-ban, mely temető az 1886. évi kataszteri térképen szerepel is. A 206. telekkönyvi betétben 3070. és 3071. hrsz alatt van bejegyezve. Területe 1145 négyszögöl, azaz 4119 m². (Lásd 8. ábrát)

Úgy a református, mint a róm. katolikus résznek külön temetőőri háza volt.

Ezt a temetőt 1917 július havában zárták be.³¹ A 30 év kegyeleti idő lejártá után 1947-ben a város polgármesteri hivatala felhívta az érdekelteket, hogy aki óhajtja, hozzátartozója hamvait szállítsa át az Aradi-úti temetőbe, mivel a régi temető be nem temetett része házhelyek céljára lesz kiosztva.

²⁸ R. Gy. III. 109 lap.

²⁹ R. Gy. III 110 lap.

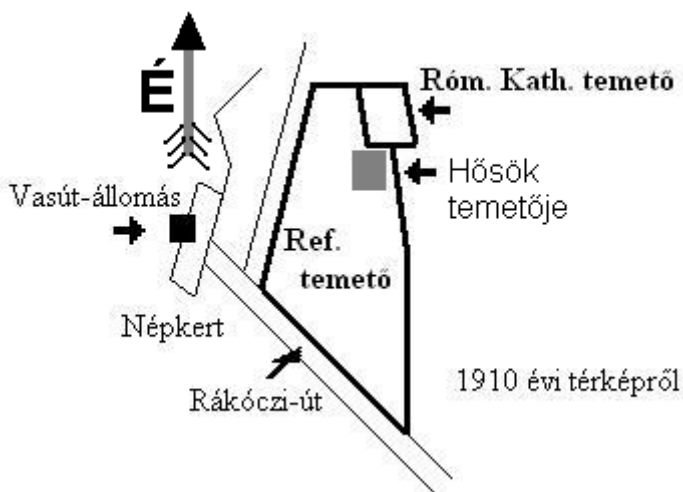
³⁰ R. Gy. II 3 lap.

³¹ Szalontai Lapok XXIX. évf. 1917. július 14, 158 szám

Ma fatelep és kőolaj rakodó telep van ennek a volt temetőnek az északi és északnyugati részén; a középső része beépítettlen, ipari vasútvonal halad rajta keresztül, a déli része van csupán beépítve.

Az egyik temetői ház még ma is áll nagyon rossz állapotban.

8. ábra – A Nagy- vagy Vasút-utcai temető

Mint nevezetességet említtem meg, hogy ez volt az a temető, melyben „1911. január 12-én temették el Magyarországon a legelső elhamvasztott halottat”, a Nagyszalontáról Amerikába kivándorolt Kőrösi család Rózsi nevű leányának Amerikából Nagyszalontára küldött elhamvasztott hulláját tartalmazó dobozt.³²

Mind érdekességet másoltam ide le, Lévay József 91 éves ref. esperes költeményét, amit erről a temetőről írt.³³

³² Szalontai Lapok XXIII évf. 1911. január 13, 10 szám.

³³ Szalontai Lapok XXVIII évf. 1916. november 28, 273 szám.

A szalontai temető

1916. október 22-én Arany halálának harmincnegyedik
évfordulóján

Búslakodik az érzékeny
Szalontai temető:
Fáj nekem, fáj, hogy nem az én
Keblemen pihen ő.

Várva-vártam, hogyha egyszer
Vándor-útja véget ér,
Örök nyugalmat találni
Hozzám mégis visszatér.

Hogy halóporával a nagy
Világzajból kivonul
És ahol bölcsője rengett,
Sírja is ott domborul.

Ide térni mindig ápolt
Vágya és reménye volt;
Hiszen szíve a szülőföld
Göröngyével összeforrt.

E néppel, e síkhatárral,
Mely hímezte álmait
És lelkébe hintegette
A dicsőség magvait.

Hányszor üzent a szellőtől
S fellegtől, mely erre szállt,
Míg ajkán a néma érzés
Hő sóhaja dalra vált!
Ah! de füstbe ment reményem
S az övé sem teljesült;
Hamva pompás síremlékek
Tengerében elmerült.

Ott, hol versenyezve gyászol
A fényűző kegyelet
S nagy gránát-koporsó áll őrt
Az alvó költő felett.

Ott talán körülrajongják
S társasága fényesebb,
De álma az én párnámon
Lett volna legédesebb.

Érte sajtó bánatomban
Drága vigaszul veszem,
Hogy szellemét éjjel-nappal
Itt lebegni érzem!

Miskolc.

A régi zsidó temető

A következő régi temető a város úgynevezett Népkertjében volt „zsidó temető”, mely a 878. telekkönyvi betétben 3078.

hrsz. alatt szerepel. (Lásd 9. ábrát) A kataszteri térképre 1886-ban lett felvéve. Területe 282 négyszögöl, azaz 1014 m².

Ez a temető deszkakerítéssel volt körülvéve, kapubejárata téglából volt építve.

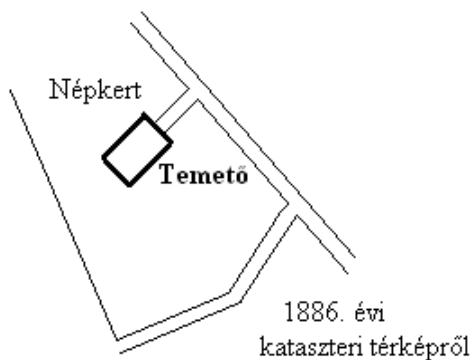
Az izraelita hitközség városunkban 1850-ben alakult meg.³⁴ Arra vonatkozólag, hogy mikor nyitották meg ezt a temetőt, nem sikerült írásos emléket találnom.

Ebben a temetőben két családi sírbolt (kripta) volt, mindkettő a Sternthal családé. Ez a két sírbolt a kataszteri térképen is fel van tüntetve.

E temetőt 1893-ban zárták be.³⁵ Ebből a temetőből 1910-ben szállították át a Sternthal-család hamvait a Sarkadi-úti új zsidó temetőbe.

Ennek a régi temetőnek a helyén ma tenisz-, röp- és kosárlabdapálya van.

9. ábra – A régi zsidó-temető

³⁴ dr Móczár J.: Nagyszalonta 1606-1906, 115 lap.

³⁵ Szalontai Lapok, XXXVIII évf. 1921. okt. 16, 226 szám.

A volt ortodox-zsidó temető

Az 1930-as évek elején több ortodox zsidó család költözött városunkba. Ezeknek tagjai hitközségbe tömörültek s imaházat tartottak fenn, sőt temető helyet is kértek és kaptak a városi tanácstól az Aradi-út mentén, a jelenlegi nagy köztemető mellett, délre. (Lásd 10. ábrát)

Ebben a temetőben ma mindössze négy sír található. Van még egy besüllyedt sírhely is, ami azt a benyomást kelti, hogy onnan exhumálás történhetett.

Ennek a temetőnek a területe 700 négyszögöl, azaz 2518 m².

A zsidóknak 1944. június havában történt deportálásával az ortodox zsidók is távoztak városunkból, vissza nem is tértek, így ez a temető már megszűntnek tekinthető.

Az eddigiekben régi, bezárt temetőinkről emlékeztem meg – az alábbiakban a jelenlegi temetőinkről lesz szó.

Jelenlegi temetőink

Az Aradi-úti nagy temető

A „Szalontai Lapok”-ban³⁶ már 1907-ben olvashatjuk, hogy a „Vasút-utcai teljesen megtelt”, hogy „a város új temetőhelyisége készen van”. A cikk írója sürgeti az új temető mielőbbi megnyitását, indokolván azzal, hogy a régi temetőnek „ott a Vasút-utca végén nincs már semmi helye”.

Dacára a többszöri sürgetésnek, a város elöljárósága az új temetőt csak 10 esztendővel később, azaz 1917. július havában nyitotta meg.³⁷

Ez a temető a város dél-nyugati részén terül el, az Arad felé vezető országút és a Sarkad felé vezető megyei út közötti szögben. (Lásd 10. ábrát) A városról 1910-ben készített térképen már megtalálható.³⁸

Ez a temető 21 kat. hold és 1400 négyszögöl területen, azaz 126300 m²-en fekszik. Élő bokrok határolják.

A Vasút-utcai temetőből – annak bezárása után – többek hamvát hozták ebbe az új temetőbe. Ezek között volt Lovassy László, Arany Juliska, a Kenyeres-család, a Rozvány-család stb. tagjainak hamva is.

A délkeleti részében, az Aradi-út mentén, két családi sírboltot építettek éspedig: Pápay Ferenc téglagyáros és Mados Mihály állatorvos sírboltját.

Ebben a temetőben is külön részt kaptak a róm. katolikus vallású lakosok, a temető déli részében.

³⁶ Szalontai Lapok XIX. évf. 1907. november 10, 45 szám.

³⁷ Szalontai Lapok XXIX. évf. 1917. július 14, 158 szám.

³⁸ Szécsen Antal: Nagyszalonta nagyközség térképe, Nagyszalonta, 1910.

Megemlítem, hogy ebben a temetőben temették el 1918. augusztus 30-án az utolsó szalontai 48-as honvédot, Kajtor Sándort, 87 éves korában, a város által adott örök sírhelyen.³⁹

A görög-keleti és görög-katholikus egyházak, megalakulásuk után, 1928-ban szintén külön-külön részt kaptak a déli részben, a róm. katolikus résztől nyugatra.

Az 1914-18. évi világháború hősi halottainak földi maradványait is ebbe az új temetőbe hozták át a Vasút-utcai bezárt temetőből és itt közös sírban helyezték el 1942-ben. A hősi halottak hamvai fölött domb emelkedik, ennek tetején pedig négyszögletű fehér márványoszlop áll a következő felírással:

1914-1918
HŐSEINKNEK
NAGYSZALONTA
1940

Ez az emlékmű a temető középpontjában van elhelyezve.

Az 1914-18-as hősök emlékműve mellett, ettől délre hantolták el azokat a hősöket, akik az 1944. októberi harcokban estek el városunkban. Sírjaikat egy méter magas betonkerítés veszi körül.

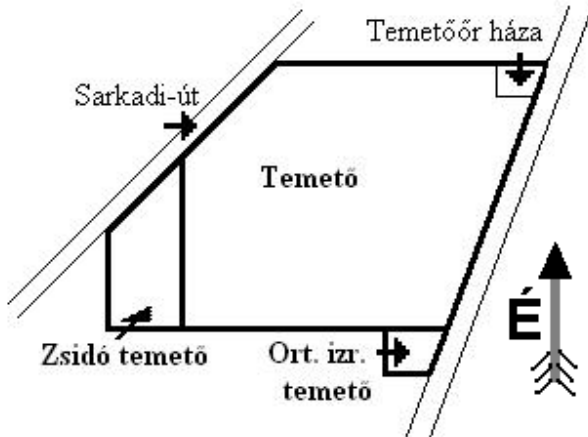
Ennek a hősök-temetőjének közvetlen szomszédságában van nyugatra a szovjet hősök temetője és emlékműve, vöröses márványból. Az emlékmű felirata orosz nyelvű. A felszabadító harcok idején városunkban hősi halált halt szovjet hősök sírjait cement sírjelzővel látták el. Ez a hősi temető is egy méter magas betonkerítéssel van körülkerítve.

Ez a nagy temető ma már $\frac{3}{4}$ -ed részben megtelt. Az Aradi-útról két főbejárata van, melytől két főút indul ki s szeli át a temető területét kelet-nyugati irányban.

A temetőőr lakása, valamint a hullaház, a temető északkeleti sarkában van az Aradi-út mentén.

³⁹ Szalontai Lapok, XXX évf. 1918. aug. 30, 197 sz.

10. ábra – Aradi-úti temető

Nagyszalonta város térképe 1940 (fénymásolatban)
1:5000

A nyugati szertartású zsidók temetője

A jelenben is használatban lévő második temető a Sarkadi-úti nyugati szertartású (neolog) zsidók temetője. (Lásd 10. ábrát) Területe 19400 m².

Ebbe a temetőbe az első halottat állítólag 1894. március közepén temették.

Ide hozták át 1910-ben a régi zsidó temetőből a Sternthal-család hamvait egy újonnan épített családi sírboltba.

Ebben a temetőben állították és avatták fel 1946-ban, az 1944. június havában történt deportálásból vissza nem tért szalontai zsidók közös síremlékét márványból. Az alapkö letétele

1947. június 8-án volt.⁴⁰ Az emlékműre a deportálásból visszatértek nevét is bevészték.

⁴⁰ Nagyszalontai „Népakarat” 1947. június 7.-ki száma.

Utószó

Temetőinkről készült rövid tanulmányomat zárom dr. Viski Károly által a század elején írt művében közölt temetési szokással, amit szóról-szóra idézek.⁴¹

„Temetés

Egyszer aztán mindenkinél, szegény pásztornál, zsíros nemzetes úrnál, jelentkezik az utolsó földi baj, a halál. S nyomban utánna a halálmadár, a nyújtóztató banya, hogy megmossa, kiegyengesse az omlandó embert s ráadja féltve tartogatott, válogatott ruháit: halálravalóját; koporsóba, terítőre, ravatalra tegye, belepje hímzett, virágos szedeféüllel a gazdagot s csak amolyannal a szegényt. A koporsófedélre aztán ráverik fényes koporsószeeggel, hogy ez s ez, s élt ennyi s ennyi évet. Sírt váltanak a temetőkertben, a sírásó megássa a vermet, „zeng a búcsú-ének”. Tereli a mester maga előtt a két soru mezítlábas, de feketekabátos éneklődiákokat, ha énekszós a megboldogult. Lassan ballag a bakacsinnal terített fekete szekér, a gyász kocsi. Mögötte a gyászcsalád; süveggel a férfi ember. Viszik a feketére festett fejfát, a fűtülvalófát. Rajta ábécé betűkkel, azaz írott formájú „dagadt lábszárú betűkkel” az epitáfium. Mert a kurzív betűtípus az alföldi nép monumentális írása, nem csak temetőben, hanem minden maradandóbb hirdetésben, tilalomfa tábláján. Az írás fölél szép virágzást vés mestere, fekete alapon fehérret. Kereszt azoknak jár, akiket pápista vidékről vert ide az élet. A sírt behantolják; ha elül, újra fölhantolják, gyepből téglafurma hantot nyesnek föléje. Pihenhet aztán A.B.F.T.R.A. (a boldog feltámadás reménye alatt)”

⁴¹ dr Viski Károly: Arany népe, Nagyvárad 1919.

A fenti temetkezési szokásból ma a század második felében már csak néhány van meg. Különösen azóta mióta a szocialista temetés napról-napra nagyobb s nagyobb teret hódít a városban.

Az első szocialista temetés városunkban 1952. június 3-án történt.

Nagyszalonta, 1965. május hó.

Bordás László

Függelékek

Szalontai tanácsülések jegyzőkönyve.⁴²

Az 1849. év October 13-án tartatott tanácskozmányban jelenlétén főbíró Balog Mihály, törvénybíró Kiss János, eskütt Szabó Mihály, Bonczos Mihály, Balog János.

Külsők között: ügyvéd Madas György, Nagy Sándor , öreg Balog János urak.

482.

Főbíró Balog Mihály úr azon elő terjesztést tette, hogy a temetők oly szűkek lettek – miszerént van példa reá, hogy még el sem rothadt emberek teteméit kell a sírból ki hányni ha valaki sírt akar ásatni, – indítványozza tehát, hogy a régi három temető helyett, egy egészen új három temető hely szakíttassék ki.

Végzés

Törvénybíró Kis János elnöklete alatt, Hajdu György, Szöllősi Sándor, Szabó Mihály tanácsbéliék, és ügyvéd Madas György, ör. Balog János urak meg bíztatnak, hogy ahol czél-szerűnek látják, három temető helyet jelöljenek ki, és elkészítését vegyék eszközlésbe.

483.

A szalontai izraeliták ügyvéd Madas György úr által azon kérelmeket terjesztették elő, hogy részökre egy külön temetkező hely adassék, 's mérettessék ki.

Végzés

A keresztyéni türelemmel, és szeretettel nem ellenkezővén, hogy az izraeliták is ugyan azon egy temetőbe temetkezzenek, melybe temetkeznek Szalonta város lakosai: Az izraeliták azon kérése, hogy külön temetkező hely adassék számokra meg tagadtatván: ahozi alkalmazkodás végett oda utasítatnak, hogy temetkezzenek a közös temetőbe, -

⁴² Eredetije a nagyszalontai „Arany János Emlékmúzeum tulajdonában.

Id. Szücs Antal levele

Bordás László: Nagyszalonta Város régi és jelenlegi temetői

Bizony mi már nem ismertük és így nem is tudtuk volna ilyen szép sorba és számbavenni drága őseink csendes nyugvóhelyét, mint ahogy azt Bordás László tette ebben a minden kritikát kiálló kedves tanulmányában. Köszönet illeti őt, hogy az utókornak ezekről emléket állított. Mi, akik ott voltunk a XX. sz. Hajnalának hasadásánál, még ugyan emlékezünk akkori temetőinkre, de a róluk való tudásunk kezd ködösödni, ezért tartom nagyon értékesnek, valóságos történelmi dokumentumnak ezen tanulmányt.

Én az 5. sz. temetőt „gyepszéli” temető néven ismerem, - Mint szalontai iskolás gyermek 1905-től kezdve néhány évig Vasvári Béla kántor vezetésével, mint „éneknyújtó” 8-10 tagú énekes csapatban rendszeresen részt vettem a temetéseken. - Fekete térdig érő kabátban (ezt említi Visky K. elbeszélése) mentünk temetni. (A kabátok állandó helye a nagy iskola egyik zárt folyósóján elhelyezett nagy szekrényben volt.) Az én időmben 5 temető volt nyitva: A nagy-temető (Vasút-utcán), a Várad-utcai, a gyepszéli vagy Bagos-utcai, a Köleséri vagy Bánom-kerti és a Népkerti temetők. A négy utóbbi 1914 után

megszűnt, csak a Vasút-utcai nagy temető maradt. A 6. sz. temető - abban az időben - a Fűveskerti rész temetője volt. Csak egy párat temettünk bele, mert a Vasút-utcai nagy-temető közel volt hozzá.

Tamásváralja, 1960. október 1.

id. Szücs Antal

A felhasznált forrásmunkák jegyzéke

1. Erdélyi országgyűlési emlékek 2. kötet, Budapest 1899.
2. Rozvány György:
 - Nagyszalonta mezőváros történelme (Monográfiája), Gyula, 1870 (R. Gy. I.)
 - Nagyszalonta történelméhez, Nagyszalonta, 1889 (R. Gy. II.)
 - Nagyszalonta történelme 1800-tól 1848-ig, Nagyszalonta, 1892 (R.Gy. III.)
3. dr.Móczár József: Nagyszalonta 1606-1906, Nagyszalonta, 1906
4. Scholtz Béla: Nagy-Várad várának története, Nagyvárad, 1907
5. dr.Karácson Imre: Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1664-1666, Budapest, 1908.
6. dr. Viski Károly: Arany népe, Nagyvárad, 1919.
7. – Series Defunctorum in Oppido N.Szalontha, Anno 1744-1817
8. – A nagyszalontai ref. egyház „halotti” anyakönyve az 1818-ik évtől az 1835-ik évig.
9. – Ugyanaz 1836-1851 évekről.

10. – Ugyanaz 1855-1859 évelről.
11. Gere F. És Katona M.: A nagyszalontai gymnasium története, Nagyszalonta, 1896
12. – Inventar despre rămășițele archivei orașului Salonta, predate Arhivelor Statului, - întocmit la 22 decembrie 1954. (Nagyszalonta város irattára maradványáról 1954 december 22-én készített leltár, mely maradványt az Állami Levéltárnak adták át)
13. – A nagyszalontai néptörvényszék telekkönyvi betétlapjai.
14. – „Szalontai Lapok”, napilap több évfolyama.
15. – Nagyszalontai „Népakarát” 1947. június 7. szám.
16. – „Fáklya” napilap 1958. december 13. szám.
17. – „Előre” napilap 1959. február 14. szám.
18. – Szalontai tanácsulések jegyzőkönyve 1847 április 17. után. Az Arany János Elmékmúzeumban.
19. – Mappa Generalis Terreni Oppidi Nagyszalonta, Anno 1812. (Kézi rajz fényképmásolata)
20. Huszár mérnök: Az 1636. október 6-án Nagyszalonta és Madarász alatti csata térképe. Rozvány György által vett másolat, nyomtatásban.
21. Bay János mérnök által 1864- és 1871-ben történt felmérés alapján készült és 1871-ben hitelesített: Nagyszalonta város rendezetlen határának térképe. I. db. 1,2,3 szelvény. Kézi rajz.
22. Bay János mérnök által 1870-ben készített, 1871-ben hitelesített: N-Szalonta város belsősegeinek térképe. Kézi rajz.
23. Mlynár Antal: N-Szalonta város belső telkeinek térképe. Nagyszalonta, 1881. Nyomtatásban.
24. Szécsen Antal: Nagyszalonta nagyközség térképe. Nagyszalonta 1941. Nyomtatásban.
25. – Harta Orașului, 1930. Nyomtatásban.

26. – Nagyszalonta város térképe 1940. Napfénymásolatban.

*E füzetrel emléket szeretnénk
állítani édesapánk, néhai Bordás
László, nagyszalontai jegyzőnek,
helytörténésznek.*

*Bordás László gyermekei, unokái,
dédunokái*

Számítógépes szedés: Oláh-Gál Gyopár,
Bordás László dédunokája

Insidialne na uphaz ho'ohi amakouye
1836-1857 (II) v...

1836 "In'isimato" (hiepogouye 1839 febr 14-ig. p'itau unua hage
 1836 "Koungulho" 15. Bordas hahali, 30.000. hektika. ejeje
 amuztas 20. Arauy Kyu Telouge Magesi Sira, 64 -
 105 sargan Cholera.

1839 annat 23 Bordas Savelu nemes, 17.000. hektika
 febr. 14. hol 27 utauk is ho vamaak irua -
 el'el'el 5. in 374-375 ho'igou unua ho van p'igouye
 "Fusokant" -
 "Arasulak" 6. on 376 s'indan. al'at, Cesera - "16 to'oung"
 "Esere" - "Bagos"

1840 Anaja ho "Hajual"
 anp'm. "Postokert"

1842 Talamatoho (ma am) "Capod", "Kotak"
 Terasutli "H. Kotak"
Ohel'it (214 s'indan) Bordas S'oua nemes, Varado, "S'ou"
 22. on Spatata, Tami's "B.P."

1845 "O'el'el' ho (21 s'indan) Bordas S'oua, nemes, Capoda, "S'ou"
 22. on h'ou'oua salt. Tami's al
 "on-ho (21 s'indan) S'ou'oua, S'oua, Koleset, u.
 22. on ad'ou'ou, 62 s'ou, s'ind'ou, -
 Tami's al

1849 (207. s'indan) "Bot'okert"
 "junistray"
 "p'ou'oua Cholera" al'alt. : 182 ejeje
 amp. 162
 "hept." 10
 "B.P." 7

(unua)
 1844 Telho 2. no
 Arauy Kyu
 "Koleset"
 82 s'ou. Magesi
 Tami's al "B.P."

"Koleset"
 "B.P."